

Tutkimusmatka kotiseutuun opas kotiseutukasvatukseen

Pohjois-Savon
kotiseutuyhdistysten liitto

Sisällys

Kotiseutuyhdistykset oleellinen osa kotiseutukasvatusta	1
Katse kotiseutuun	2
Mitä kotiseutukasvatus on?	2
Uusi opetussuunnitelma	2
Kotiseutukasvatushanke - opettajan näkökulma	3
Kotiseutukasvatushanke Riistavesi-Seurassa	5
Kotiseutuyhdistysten toiminta	6
Lapinlahti-Seura veso-päivien järjestäjänä	7
Kotiseutukasvatuksen toimintamalleja	8
Esineet	8
Pikkupiika-Liisin museovasu	9
Museovierailu	11
”Kummallista kahvinkeittoa” - koululaisten museoviikko Juankoskella	12
Aikamatka	13
Kotiseuturetki	15
Tutkimusmatkalla entisajan elämään - Tervon yhtenäiskoulun kotiseuturetki	16
Verkkoaineistot	18
Tarinoita ja tietoa - Riistavesi-Seuran verkkoaineistot	19
Liisi ja kadonnut kahvipannu	20
Hyödyllisiä linkkejä	21

Julkaisija: Pohjois-Savon kotiseutuyhdistysten liitto ry
Taitto- ja toimitustyö: Anu Alapartanen
Etu- ja sisäkannen kuvat: Taina Pönkänen
Takakannen kuva: Riistavesi-Seuran arkisto
Muut kuvat: sivut 6,9,10, 14,15, 20 Riistavesi-Seuran arkisto, sivut 4, 17 Taina Pönkänen, sivu 7 Anu Alapartanen
2016

<http://www.kotipihlaja.fi>

Kotiseutuyhdistykset - oleellinen osa kotiseutukasvatusta

Pohjois-Savon kotiseutuyhdistysten liitto on kantanut huolta kotiseudun merkityksen vähenemisestä ihmisten elämässä ja nuorten vähäisyydestä kotiseututyössä. Kouluissa tieto kotiseudusta on jäänyt muiden oppiaineiden jalkoihin ja opettajat saattavat käydä työssä muilta paikkakunnilta. Tällaiset asiat olivat mielessä, kun liiton hallitus esitti toimintasuunnitelmaan kotiseutukasvatushanketta.

Hankkeen aloittaminen hyväksyttiin ja perustaksi tilattiin FM Ann-Mari Karviselta esiselvitys, joka valmistui kesällä 2014. Tässä esiselvityksessä on edelleenkin sovellettavaksi käyvää tietoa. Samalla kun valmisteltiin hankkeen jatkotoimia, kannustettiin yhdistyksiä vaikuttamaan omien kuntiensä tänä vuonna voimaan astuvien opetussuunnitelmien laadintaan. Pidettiin tärkeänä, että kotiseutukasvatusta on mainittu kuntakohtaisissa opetussuunnitelmissa osana monilaisia oppimiskokonaisuuksia erikseen tai osana kulttuurikasvatusta. Asiaa pidettiin esillä liiton kokouksissa ja seminaareissa.

Huomattiin myös, että samat teemat olivat esillä muuallakin. Oli käynnissä museopedagogisia hankkeita opetusmateriaalin tuottamiseksi kouluihin. Ympäristökasvatusta kehitettiin ja kuntiin laadittiin malli kulttuurikasvatussuositukseksi. Aihepiiri oli tavallaan ilmassa koottavaksi ja hyödynnettäväksi omassa hankkeessamme.

Vuoden 2015 lopulla palkattiin FM Anu Alapartanen projektityöntekijäksi vaikuttamaan kotiseutuyhdistysten ja koulujen yhteistyöhön

sekä kokoamaan kummankin osapuolen toimintaa tukevia aineistoja ja käytäntöjä. Tätä varten on järjestetty tapaamisia yhdistysten ja opettajienkin kanssa. Samalla käynnistettiin yhdessä Riistavesi-Seuran kanssa osahanke tällaisten materiaalien tuottamiseksi kotiseutumuseon esineistöön tukeutuen. Tämä oli mahdollista siten, että Anu jatkoi työtä keväällä 2016.

Tähän vihkoseen on koottu kokemuksia hankkeen ajalta, kerrotaan siitä, miten Riistavedellä toimittiin, ja esitellään malleja ja lähteitä, joista niin opettajat kuin kotiseututoimijatkin voivat löytää apua kotiseutukasvatukseen toteuttamiseen koulussaan. Pohjimmaltaan kyse on yksinkertaisista asioista: annetaan lapsille mahdollisuus tutustua omaan asuin- ja elinympäristöönsä sellaisena kuin se on nyt, vähän eri näkökulmista katsottuna. Ymmärrys laajenee, kun tätä pääsee vertaamaan kertomusten, kuvien tai vaikka aikamatkojen kautta siihen, millaista on ollut ennen tai millaista on muualla. Tästä kotiseutukasvatuksessa on kyse velvoittavan tuntuudesta nimestään huolimatta. Ihminenkin tarvitsee juuret tietääkseen, kuka on. Tähän tarvitaan kotiseutukasvatusta.

Marja-Sisko Pihl, puheenjohtaja
Pohjois-Savon kotiseutuyhdistysten liitto ry

Katse kotiseutuun

Mitä kotiseutukasvatus on?

Kotiseutukasvatus on tutustumista omaan kotiseutuun, lähiympäristöön ja kulttuuriperintöön. Tarkastelun kohteena on sekä kotiseudun menneisyys, nykypäivä että tulevaisuus. Kotiseutukasvatus auttaa synnyttämään kokemuksen kotiseudun merkityksellisyydestä, mikä puolestaan opettaa lapsia ja nuoria huomaamaan sen, että he ovat osa kotiseutua. Parhaimmillaan se kasvattaa halua huolehtia omasta kotiseudusta ja kulttuuriperinnöstä. Kotiseutukasvatus vahvistaa juuria ja lisää ymmärrystä myös muita kulttuureja kohtaan. Kotiseutu on monipuolinen oppimisympäristö, joka tarjoaa erilaisia ja luovia mahdollisuuksia tarkastella omaa lähiympäristöään.

Uusi opetussuunnitelma

Perusopetuksen uusi opetussuunnitelma otetaan käyttöön 1.8.2016. Opetussuunnitelma perustuu Opetushallituksen laatimaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Opetuksen järjestäjä päättää opetussuunnitelman toimintatavoista paikallisessa opetussuunnitelmassa. Lisäksi opetussuunnitelman liitteeksi voidaan lisätä täydentäviä suunnitelmia ja ohjelmia, kuten kulttuurikasvatussuunnitelma.

Uuden opetussuunnitelman perusteissa yhtenä laaja-alaisen osaamisen tavoitteena on kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu. Siinä tavoitellaan muun muassa sitä, että oppilaat oppivat tunte-

maan ja arvostamaan elinympäristöään, kulttuuriperintöä sekä omia juuriaan. Lisäksi oppilaita kannustetaan pohtimaan oman taustansa merkitystä ja omaa paikkaansa sukupolvien ketjussa.

Uuden opetussuunnitelman mukaan koulun toimintakulttuuriin kuuluu erilaisten oppimisympäristöjen hyödyntäminen ja toimiminen entistä enemmän luokkatilojen ulkopuolella. Oppilaat ovat vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Myös tieto- ja viestintäteknologian rooli kasvaa opetuksessa koko ajan.

Uuden opetussuunnitelman mukaan koulujen tulee järjestää monialaisia oppimiskokonaisuuksia, joihin kotiseutukasvatus voi tarjota mielekkäitä sisältöjä. Kotiseutua voidaan tarkastella ilmiönä laajasti eri oppiaineista käsin. Monialaisissa oppimiskokonaisuuksissa hyödynnetään paikallisia mahdollisuuksia ja voimavaroja sekä tehdään yhteistyötä ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Kotiseutuyhdistykset voivat tarjota hyvät puitteet yhteistyölle.

Kotiseutukasvatushanke - opettajan näkökulma

Kotiseutukasvatushankkeen yhtenä tavoitteena on innostaa paikallisyhdistyksiä tekemään yhteistyötä koulujen kanssa. Yhdistykset ovat olleet yhteydessä opetuksen järjestäjiin ja yhteistyökumppaneihin eri puolilla Pohjois-Savoja ja tehneet aloitteita sivistyslautakunnille. Uusia kulttuurikasvatussuunnitelmia on laadittu opetussuunnitelman tueksi useammassa kunnassa Pohjois-Savossa.

Elokuussa voimaan tulevan uuden opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksen kulttuuritehtävänä on edistää monipuolista kulttuurista osaamista ja kulttuuriperinnön arvostamista sekä tukea oppilaita oman kulttuuri-identiteetin ja kulttuurisen pääoman rakentamisessa. Opetus lisää ymmärrystä kulttuureiden moninaisuudesta ja auttaa hahmottamaan kulttuureita menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumona.

Uuden opetussuunnitelman tarkoituksena on hyödyntää paikallisia voimavaroja ja mahdollisuuksia. Oppilas on aktiivinen osallistuja ja hänelle tarjotaan mahdollisuus luoda kulttuuria itse ja yhdessä toisten kanssa - toiminnallisesti ja tavoitteellisesti. Kotiseutu on oppimisympäristö ja oppilas on aktiivinen osa tätä ympäristöä. Oppiminen on yhdessä tutkimista, tekemistä, ajattelemista ja suunnittelemista. Yhdessä oppiminen edistää oppilaiden ajattelun taitoja sekä kykyä ymmärtää erilaisia näkökulmia. Op-

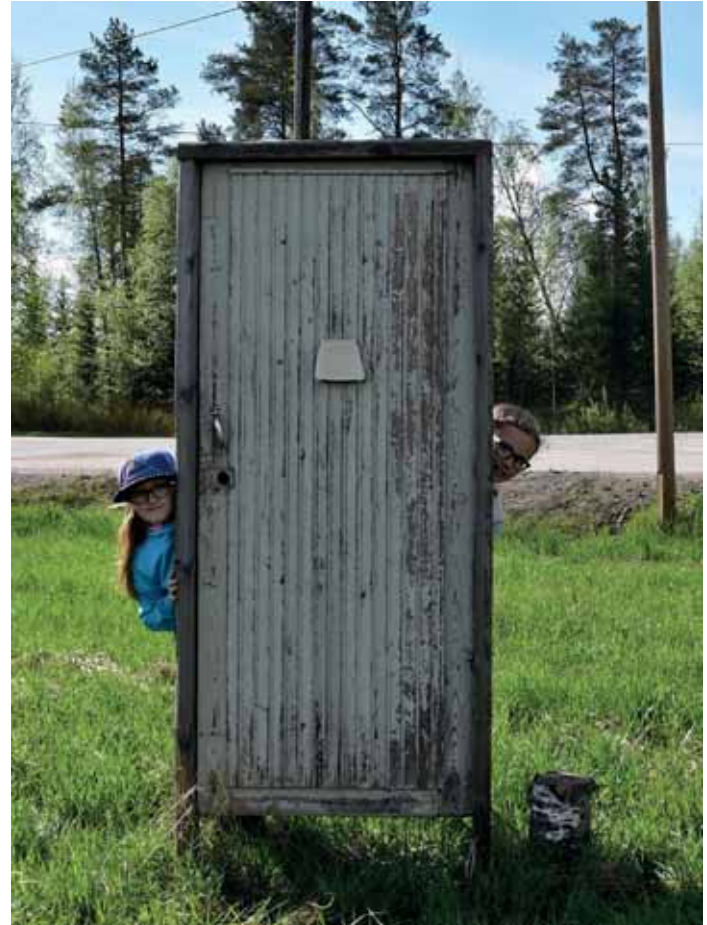
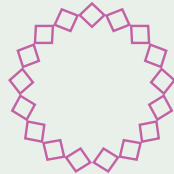
piminen on toiminnallista ja sidoksissa opittavaan asiaan, aikaan ja paikkaan.

Kotiseutu- ja kulttuurikasvatusta on osa suurempaa kokonaisuutta - kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu on yksi seitsemästä laaja-alaisen osaamisen tavoitteista. Laaja-alainen osaaminen kuuluu kaikkeen oppimiseen ja kaikkiin oppiaineisiin. Tämän lisäksi kotiseutukasvatusta voidaan sitoa eri oppiaineiden sisältöihin ja tavoitteisiin tai se voi olla yksi monialaisista oppimiskokonaisuuksista. Monialaisen oppimisen tavoitteena on lähestyä tutkittavaa asiaa eri oppiaineiden yhteistyönä ja yhteisten tavoitteiden kautta. Esimerkiksi “Suomi 100 vuotta” on hyvä esimerkki koko koulun yhteisestä monialaisesta oppimiskokonaisuudesta. Kokonaisuuden aikana voidaan tutustua omaan kotimaahan esimerkiksi historian, kuvaamataidon ja äidinkielen yhteistyönä oppiainerajoja rikkoen. Monialainen oppimiskokonaisuus voidaan järjestää tiedealakohtaisesti oppiaineista käsin tai ilmiöpohjaisesti oppilaiden kysymyksistä ja mielenkiinnosta, itse ilmiöstä käsin.

Kaikessa oppimisessa etsitään uusia tapoja tehdä ja toteuttaa oppimista. Digitekniikan avulla oppilas pystyy itse tallentamaan, käsittelemään ja jakamaan tietoa. Oppilas pystyy dokumentoimaan omaa historiaansa ja liittämään sen osaksi kotiseutunsa historiaa. Monimediainen ja vuorovaikutuspainotteinen oppiminen laajentaa käsitystämme kotiseudusta ja kotiseudun perinteestä. Kotiseutu- ja kulttuurikasvatusta herättää meissä tunteita, ja tunteet herättävät meissä ymmärrystä ilmiöitä ja itse elämää kohtaan.

Paikallinen perinneyhdistys tai -seura voi tarjota oppilaille mahdollisuuden tutustua kotiseutuun esimerkiksi järjestämällä koulun kanssa yhteistyössä osallistavia kotiseuturetkiä, mahdollisuuksia tutkia ja kokeilla - tuottaa kulttuuria itse. Tarinallisuuden, vanhojen esineiden ja valokuvien kautta oppilailla on mahdollisuus eläytyä entisajan elämään ja löytää samankaltaisuuksia ihmisten elämästä ennen ja nyt. Kotiseutukasvatus on vuoropuhelua menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä. Se, mitä olemme nähneet ja kokeneet yhdessä, auttaa meitä ymmärtämään muutoksia omassa elämässämme, auttaa meitä näkemään yhteiseen tulevaisuuteemme.

Anna-Maija Korhonen, Tervon yhtenäiskoulu

Kotiseutukasvatushanke Riistavesi-Seurassa

Kotiseutuyhdistyksellemme tarjoutui viime syksynä mahdollisuus osallistua pilottiyhdistyksenä Pohjois-Savon kotiseutuyhdistysten liiton kouluille suunnattuun kotiseutukasvatushankkeeseen, jonka tavoitteet liittyvät juohevasti pientä kotiseutumuseota ylläpitävän yhdistyksemme toiminnan tavoitteisiin. Suomen Kotiseutuliiton määrittelemänä kotiseutukasvatustee paikallisidentiteetin kehittymistä ja pyrkii luomaan kokemuksen siitä, että olemme osa kotiseutuamme. Tämän kokemuksen kautta on mahdollista, että kokijalle syntyy myös halu huolehtia kotiseudusta ja sen kulttuuriperinnöstä, mutta näin voimakkaita reaktioita tavoiteltaessa tulisi kokijalla näkemykseni mukaan olla alusta asti helppo ja luonteva pääsy paikallishistorian lähteille. Uskallankin vakavissani ehdottaa, että tämän kokemuksen synnyttämiseksi ja ruokkimiseksi tulee kotiseutuyhdistyksissämme käyttää kaikki ”lain sallimat” keinot.

Seuramme tuoreena puheenjohtajana olen ihaillut ja hämmästeltyt sitä työn määrää, mitä pienessä yhdistyksessämme on sen toiminnan reilun neljän vuosikymmenen aikana saatu aikaan. Museopihamme viihtyisä pihapiiri ja sen kymmenkunta rakennusta tarjoavat paitsi suosittun tapahtumaympäristön kyläläisten riennoille, myös suojan yli viidellesadalle esineelle, joiden tarinoiden kokoaminen ja kertominen erityisesti nuorille museovieraillemme on yksi kotiseutukasvatukseen liittyvistä perustehtävistä.

Ratkaisevana apuna esineistön nähtävälle saattamiseen on museolamme pari vuotta sitten tehty esineiden digikuvaus, joka mahdollistaa esineisiin liittyvän tiedon ja tarinoiden syventämisen virtuaalisin keinoin. Kun esineiden kuvat tarjotaan nähtävälle nettisivuilla, voidaan niiden yhteyteen liittää paitsi tekstitietoa, myös muuta audiovisuaalista aineistoa. Kaikki tämä mahdollistaa sen, että sellaisenaan mykät museoesineet heräävät eloon. Onhan eri asia nähdä vaikkapa videoklippia maamooitorin käynnistymisestä puhisten ja paukkuen tai kerman ja maidon erottamisesta separaattorin avulla kuin pelkääntään tarkastella esineitä museon vitriinissä.

Kotiseutukasvatushankkeen yhteydessä syntynyt pikku-Liisin museovasi on myös konkreettinen esimerkki historian ja museoesineiden elävöittämisestä niihin liittyvien tarinoiden avulla. Museovasan esineitä koululuokassa kosketeltaessa ja tutkittaessa on mahdollista ja ihan luovallista ottaa oma älypuhelin esille, lukea tarinakansiossa näkyvä QR-koodi ja päästä näin tutkimaan kyseiseen esineeseen liittyvää lisäinformaatiota internetistä. Esimerkiksi korista löytyvän tuohivirsun yhteydessä voi katsoa lyhyen Youtube-videon tuohijalkineen valmistamisesta.

Kun pystymme esineiden näyttämisen ohessa tarjoamaan vastauksia kokijan mahdollisesti ja toivottavasti esittämiin ”mikä se on – mihin sitä tarvittiin – kuinka se toimii” -kysymyksiin, on myös kotiseutukasvatuksen tavoitteissa harpattu aimo askel eteenpäin.

Asko Tapaninen, puheenjohtaja
Riistavesi-Seura ry

Kotiseutuyhdistysten toiminta

Kotiseutuyhdistysliikkeen historia ulottuu 1800-luvun lopulle, jolloin Suomessa elettiin kansallisen heräämisen aikaa. Tuolloin paikallisen kulttuurin vaaliminen koettiin tärkeänä. Toiminta vahvistui edelleen sotien jälkeisenä aikana, jolloin uusia yhdistyksiä perustettiin runsaasti. Kotiseututyön keskusjärjestöksi perustettiin Suomen Kotiseutuliitto vuonna 1948.

Kotiseutuyhdistysten toimintaan voi kuulua esimerkiksi museo- ja näyttelytoimintaa, seurantalojen tai muiden kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ylläpitämistä, kotiseutujuhlien järjestämistä sekä paikallishistorian keräämistä, säilyttämistä ja esittelyä.

Perinteisen kotiseututyön rinnalle on tullut myös uudenlaisia toimintatapoja. Tiedon digitaalinen tallentaminen ja sen jakaminen verkossa on entistä yleisempää. Tietoa ja kokemuksia jaetaan myös sosiaalisessa mediassa, jossa esimerkiksi erilaiset vanhoja kuvia ja muistoja jakavat Facebook-ryhmät ovat suosittuja.

Perinteisesti kotiseututyö on ollut agraarista, mutta nykyisin se ulottuu entistä enemmän myös kaupunkiympäristöihin kaupunkiosa-toiminnan muodossa. Kuntaliitokset, maaseudun tyhjentyminen ja kulttuurin moninaistuminen ovat ajankohtaisia teemoja, jotka koskettavat myös kotiseutuyhdistystoimintaa.

Kotiseutuyhdistysten toiminta perustuu pääsääntöisesti vapaaehtoisuuteen. Jäseniä yhdistää kotiseuturakkaus ja halu tehdä talkootyötä kotiseudun parissa. Pohjois-Savossa on monipuolista kotiseututoimintaa, ja suuri joukko kotiseutuyhdistyksistä on Suomen Kotiseutuliiton jäsenyhteisöjä. Näistä 31 oli keväeseen 2016 mennessä liittynyt myös Pohjois-Savon kotiseutuyhdistysten liiton jäseneksi.

Lapinlahti-Seura veso-päivän järjestäjänä

Veso-päivä on opettajien virkaehtosopimuksessa määritetty koulutuspäivä, joka järjestetään kolme kertaa lukuvuodessa. Päivän aikana opettajat suunnittelevat yhdessä lukuvuotta tai osallistuvat koulutukseen. Lapinlahti-Seura oli toteuttamassa Lapinlahden kirkonkylän koulujen veso-päivää toukokuussa 2016. Koulutus liittyi 1.8.2016 voimaan tulevaan uuteen opetussuunnitelmaan, jossa oppilaita kannustetaan menemään uusiin oppimisympäristöihin ja oppimaan yhä enemmän luokan seinien ulkopuolella. Tilaisuuteen osallistui 40 opettajaa Matin ja Liisan peruskoulusta sekä Lapinlahden lukiosta. Paikalla oli myös toimittajia paikallisista lehdistä, lapinlahtelaisesta Matista ja Liisasta sekä Iisalmen Sanomista.

Lapinlahti-Seura on vuonna 1952 perustettu kotiseutuyhdistys, jonka toimintaan kuuluvat mm. museonäyttelyn ylläpito, paikallishistorian keräys, koonti ja esittely, kulttuurikävelyopastukset sekä perinnefilmiesitysten järjestäminen. Seura on perustanut uudet kotisivut, joilta löytyy monipuolisia verkkomateriaaleja, kuten valokuvia, henkilötarinoita ja muisteluja.

Veso-päivä alkoi Matin ja Liisan koulun juhlasalissa, jonne opettajat kokoontuivat. Aluksi seura esitteli toimintaansa, aineistojaan ja jäsenistöään. Lisäksi seura kertoi koulun ja lähialueen historiaa. Tämän jälkeen opettajat saivat osallistua valintansa mukaisesti

opastukseen. Opastusvaihtoehtoina olivat tutustuminen Lapinlahti-seuran pysyvään näyttelyyn Eemil Halosen museossa, Lapinlahden Taidekadun kohteiden esittely ja Lapinlahden keskustan historiakerros ”Vanhan raitin varrelta”.

Idea Lapinlahti-Seuran kutsumisesta veso-päivien järjestämiseen lähti opettajilta. Suurin osa Lapinlahden opettajista on tullut muualta, joten tutustuminen Lapinlahden paikallishistoriaan koettiin tarpeelliseksi. Myös syntyjään lapinlahtelaiset opettajat saivat paljon uutta tietoa tilaisuudessa. Opettajien onkin jatkossa helpompi välittää tietoa eteenpäin oppilaille. Tilaisuus oli hyvä esimerkki siitä, miten kotiseutuyhdistys voi toimia linkkinä lähiympäristön ja koulun välillä.

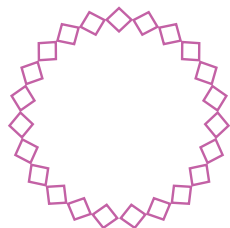
Suunnitteilla on järjestää syksyllä vastaava tilaisuus kolmen kyläkoulun, Alapitkän, Nerkoon ja Martikkalan koulujen opettajille sekä jatkokoulutuksena tutustumiskäynnit Suomen Asutusmuoselle ja Väisälänmäelle.

Kotiseutukasvatuksen toimintamalleja

Esineet

Esineet ovat konkreettinen tapa tutustua kulttuuriperintöön. Niiden avulla on mahdollista tarkastella ihmisten elämäntapaa ja sosiaalista asemaa eri aikakausina. Esineet kertovat myös ihmisten suhteesta yhteisöönsä ja ympäristöönsä. Esineitä voi hyödyntää kotiseutukasvatuksessa tutkimalla niitä museoissa tai keräämällä esineitä oppilaiden kotoa. Yhtenä keinona on tehdä erillinen esinepaketti.

Näin se tehdään

- Valitse teema.
- Määritä kohderyhmä. Toimiiko kokonaisuus eri kohderyhmillä?
- Valitse esineille kanto- ja säilytysväline. Se voi olla matkalaukku, kori, laatikko, laukku tms.
- Valitse teemaan sopivat esineet, jotka mahtuvat kantovälineeseen. Esineitä voi koota esim. museokokoelmista poistetuista esineistä ja kirpputorilöydöistä.
- Lisää tietoja ja tehtäviä esineisiin liittyen.
- Luo selkeät lainauskäytännöt ja ohjeet.
- Tiedota ja markkinoi.

Pikkupiika-Liisin museovasu

Riistavedellä toteutettiin pikkupiika-Liisin museovasu, joka havainnollistaa entisajan elämää. Vasu sisältää vanhoja esineitä, joita ovat kahvipannu, kahvimylly kahvipapuineen, kuppaussarvi, pärepihti ja tuohivirsu. Lisäksi vasussa on Liisin huivi ja essu sekä erillinen tarinakansio. Museovasu on helppo siirtää paikasta toiseen, ja koululuokkien on kätevää hyödyntää sitä oppitunneilla.

Kaikkia vasun esineitä saa vapaasti koskettaa ja kokeilla. Museovasun kautta on mahdollista tutustua entisajan elämän ilmiöihin, kuten kahvinkeittoon, asumiseen ja pukeutumiseen. Tarinakansiossa on teemoihin liittyvää lisätietoa tekstein ja QR-koodein. Museovasua voi lähestyä Liisin tarinoiden kautta, mutta se toimii myös itsenäisenä kokonaisuutena.

Museovierailu

Suomessa on kattava paikallismuseoverkosto, ja lähes joka kunnassa on oma kotiseutumuseonsa. Iso osa paikallismuseoista on kotiseutuyhdistyksen omistuksessa ja ylläpidossa. Paikallismuseot kertovat paikkakunnan kulttuuriperinnöstä, ja ne ovat hyviä paikkoja tutustua omaan kotiseutuun. Museot pihapiireineen mahdollistavat myös monenlaisen toiminnan, kuten pihaleikit, työpajat, geokätköilyn ja aikamatkat.

Paikallismuseot ovat yleensä auki ainoastaan kesäisin, mikä rajoittaa koululaisten museokäyntejä. Museokäynnit ajoittuvat usein joko alkusyksyyn tai loppukevääseen. Museovierailujen suunnittelussa on hyvä ottaa huomioon valtakunnalliset museotapahtumat, kuten toukokuinen museoviikko ja kansainvälinen museopäivä, Euroopan kulttuuriympäristöpäivät syyskuussa sekä lokakuinen ”Mennään museoon”-viikko. Myös paikalliset tapahtuma- ja teemaviikot kannattaa huomioida. Koululaisten museovierailuja varten on hyödyllistä tehdä oheismateriaalia, joka mahdollistaa teemaan perehtymisen ennen ja jälkeen vierailun. Näin museokäynnistä saadaan enemmän irti.

Näin se tehdään

- Mieti, miten opastus toteutetaan. Löytyykö yhdistyksestä tarpeeksi oppaita? Voiko opettaja itse opastaa museossa? Otetaanko käyttöön mobiiliopas?
- Suunnittele ja käsikirjoita opastus. Huomioi opastuksen kohderyhmän ikä.
- Valmistele oheismateriaali. Hyödyllistä on tehdä ohjeistusta myös opettajia varten.
- Tiedota kouluihin. Muista selkeä, säännöllinen ja johdonmukainen tiedotus museovierailun käytännön järjestelyistä.
- Tee museovierailusta säännöllistä. Voi-ko kirjata kulttuurikasvatussuunnitelmaan?

”Kummallista kahvinkeittoa” - koululaisten museoviikko Juankoskella

Juankosken Kulttuurihistoriallinen Seura tarjosi ensimmäistä kertaa kouluille kokonaisen museoviikon keväällä 2016. Tavoitteena oli kannustaa kouluja kotiseutukasvatukseen. Koulut ottivat tarjouksen mielellään vastaan ja päättivät, mitkä luokat osallistuvat museoviikkoon. Mukana olivat kaikki Juankosken taajaman alakoululuokat esikoulusta 6-luokkiin, yläkoulusta 7-luokat ja lisäksi lukion 2-luokat.

”Mummin ja ukin keittiöön” kutsuttiin esikoululaiset sekä 1. ja 2.-luokan oppilaat. Keittiö puuhelloineen oli tehtaan entisessä kauparakennuksessa. Mummina ja ukkina hääräsi eläkkeellä oleva opettajapariskunta, joka kertoi keittiön esineistä ja niiden käytöstä. ”Oli se kummallista kahvinkeittoa”, tuumasi ekaluokkainen tyttö, kun mummi oli esitellyt kahvirännälin ja kertonut kahvinkeitosta kahvinpajujen paahtamisesta alkaen. Oikeiden pajujen jauhamisesta kahvimyllyllä syntyi mukava ääni ja jauhettua kahvia sai haistella. Puolituntisessa tuokiossa esiteltiin, miten kahvi valmistui hellalla kuparipannussa ja kuinka mummot ennen joivat sitä asetilta ryystäen, ettei suu palaisi.

Tutuksi tulivat myös Strömsdalsbruk-Juantehtaalla tehdyt padat ja ”lättypannu”. Nähtiin myös sokeritoppa ja –sakset sekä puukauhoja. Ukki vuoleskeli puulaatikon kannella istuen ja näytti, miten pajupilli tehdään ja millainen ääni siitä lähtee. Mummi ja ukki kertoivat näiden esineiden äärellä omasta lapsuudestaan ja oppilaat saivat, totta

kai, kysyä ja keskustella. Kun eräänkin tuokion jälkeen kysyttiin, kuinka monelle oli tullut esille jotakin, mitä eivät olleet koskaan kuulleet tai nähneet, kaikki kädet nousivat ylös – myös opettajan.

Kaksi opasta, kumpikin omalla teemallaan, esitteli raudan valmistusta ja työväen asumista 3–6-luokkalaisille. Asuminen ja sen muutokset aikojen kuluessa painottuivat 7-luokkalaisten ohjelmassa. Juankosken tehtaan- ja työväenmuseo, Masuuni Brunou, kertoo teollisuudesta, jonka ympärille koko Juankosken taajama on syntynyt. Yläkoulun oppilaat ovat jo vuosia käyneet opettajajohtoisesti museossa silloin, kun historian opiskeluun parhaiten sopii. Lukiolaisilla oli ohjelmassa Masuuni Brunoun, Juankosken tehtaan ja työväen museon näyttelyiden yleisesittely.

”Mummin ja ukin keittiö” oli toteutuksena jotakin draamaopastuksen ja aikamatkan väliltä. Hyvä aikamatka edellyttäneen enemmän oppilaiden omaa osallistuvaa tekemistä ja aikaa. Muiden oppilasryhmien museotunneissa oli draamaopastuksen piirteitä, sillä oppailla oli rooliasut. Kaikki oppilaat saivat tunnustella järvivalmiamia, ja heille kerrottiin lyhyesti malmin sulattamisesta raudaksi ja rautaesineiden tekemisestä. Tämä Strömsdalsbruk-Juantehtaan historian esittely oli yksi osa jokaisen museoviikkoon osallistuvan ryhmän ohjelmaa. ”Mummin ja ukin keittiö” oli ilman muuta elämyksellisin, ja se sai opettajien taholta kiitosta ja jätti toteuttajilleenkin hyvän mielen. Mikä parasta, se ei ollut mitenkään vaikea toteuttaa.

Marja-Sisko Pihl, puheenjohtaja
Juankosken Kulttuurihistoriallinen Seura ry

Aikamatka

Aikamatka tarkoittaa leikin, tekemisen ja eläytymisen kautta toteutettavaa toiminnallista tuokiota, jossa käsitellään tiettyä historiallista aikakautta. Aikamatkaan osallistuva ryhmä eläytyy menneeseen aikaan pukemalla aikakauden vaatteet päälleen ja käyttäytymällä kyseisen aikakauden tapojen mukaisesti sekä keskustelemalla ainoastaan aikakauteen sopivista aiheista ja teemoista. Aikamatkalla pääsee myös hyödyntämään eri aisteja, kuten maistamaan entisajan ruokia, haistamaan menneisyyden tuoksuja, kuulemaan kiehtovia tarinoita ja tunnustelemaan erilaisia materiaaleja. Aikamatkoja voi toteuttaa kaikenikäisten kanssa.

Lisätietoa aikamatkoista:

Matkalla ajassa. Menetelmäopas kulttuuriperinnöstä ja aikamatkoista. Pohjanmaan lastenkulttuuriverkosto BARK 2012.

Näin se tehdään

- Valitse aikamatkan aikakausi ja teema, joka sopii lähiympäristöösi.
- Määritä aikamatkan kohderyhmä. Minkä ikäisiä osallistujat ovat?
- Kartoita toteuttajaporukka. Löytyykö yhteistyökumppaneita teatteriporukoista, eri yhdistyksistä tai opiskelijoista?
- Etsi tietoa teemasta. Mitä löytyy lähdekirjallisuudesta, arkistoista ja muistitiedosta?
- Luo aikamatkalle taustatarina. Aikamatka tarvitsee taustatarinan, joka selittää, minkä takia aikamatkaan osallistuva ryhmä on kokoontunut paikalle.
- Määritä osallistujien roolit. Aikamatkalla on hyvä olla tarinan kannalta erilaisia rooleja.
- Hanki rekvisiittaa. Aikakauteen sopivia esineitä ja asusteita voi koota kokoelmista poistetuista museoesineistä, kirpputoreilta sekä kysellä ihmisiltä lahjoituksina.
- Toteuta aikamatka!

Kotiseuturetki

Kotiseuturetki on konkreettinen tapa tutustua lähiympäristöön. Retkeen on helppo yhdistää monenlaista tekemistä ja eri oppiaineita. Oppilaat voivat myös dokumentoida retkeä valokuvaamalla, kirjoittamalla tai videoimalla.

Kotiseuturetken suunnittelu tapahtuu ensisijaisesti koulussa, mutta sisältää ja asiantuntemusta retkeen saadaan tekemällä yhteistyötä paikallisten kotiseutumuseoiden ja -yhdistysten kanssa. Myös metsästysseurat, Martat, kyläyhdistykset ja muut paikallisyhdistykset ovat hyviä yhteistyökumppaneita. Kirkkojen ja hautausmaiden suhteen paras asiantuntemus löytyy paikallisesta seurakunnasta.

Näin se tehdään

- Suunnittele retken kohteet. Onko retkellä jokin erityinen teema? Retkellä voi yhdistellä erityyppisiä kohteita, kuten luonto- ja kulttuurinähtävyyksiä. Voiko retki sisältää vierailuja paikallisiin yrityksiin?
- Mietti retken ajankohta. Mihin vuodenaikaan retki on parasta toteuttaa?
- Määritä retken kohderyhmä.
- Ota huomioon käytännön asiat. Syödäänkö retkellä eväitä, missä pidetään taukoja? Entä vessakäynnit?
- Miten retkellä kuljetaan? Kävelen, pyörällä, bussilla?
- Tee retkeä varten oheismateriaalia.
- Sisällytä retkeen toiminnallisuutta ja vuorovaikutuksellisuutta.
- Tee retkitoiminnasta säännöllistä. Voiko retken sisällyttää kunnan kulttuurikasvatusohjelmaan tai koulun opetusohjelmaan?

Tutkimusmatkalla entisajan elämään - Tervon yhtenäiskoulun kotiseuturetki

Tervon yhtenäiskoulun 3 - 4 -luokkalaiset tekivät kotiseuturetken 18.5.2016. Retken kohteina olivat Talluskylässä sijaitseva tilataideteos Ovet ja Kuopion Karttulassa sijaitseva Riuttalan talonpoikaimuseo. Oppilaat valmistautuivat retkeen katsomalla videon tilataideteoksen rakentamisesta ja tutustumalla ovien tarinoihin. Jokainen oppilas valitsi yhden tarinoista ja adoptoi itselleen oven, johon tutustuisi retkellä tarkemmin. Lisäksi luokassa keskusteltiin entisajan elämästä ja pohdittiin, millaista elämä oli ennen jääkaappeja ja kännyköitä. Jokainen oppilas toi kotoa jonkun vanhan esineen, josta keskusteltiin yhdessä. Oppilaat katsoivat myös Riuttalan talonpoikaimuseon esittelyvideon.

Oppilaat matkustivat linja-autolla Tervon kirkonkylältä Talluskylään, jossa tilataideteos sijaitsee. Oppilaat siirtyivät pellolle etsimään omaa oveaan ja pohtivat ovea tutkiessaan sitä, miten oma mielikuva ovesta vastasi todellisuutta. Talluskylän kyläyhdistyksen puheenjohtaja ja Tervo-seuran edustaja Matti Laukkanen kertoi ovien tarinoita ja kehotti oppilaita tutkimaan, kysymään ja keskustelemaan. Oppilaat kulkivat ovelta ovelle ja tutustuivat ovista löytyviin teksteihin.

Entisajan elämä tuli tutuksi erilaisiin oviin tutustumalla. Ihmisen elämän koko kirjo levittäytyi ovien avulla käsin kosketeltavaksi - oli saunan ovi, tuvan ovi, huussin ovi, maitohuoneen ovi, ladon ovi ja komeron ovi. Jokaisella ovelta oma tarinansa ja jokaisen oven takana oma maailmansa. Oppilaat juoksentelivat ovien välissä kavereittensa kanssa, lukivat tarinoita ja ottivat valokuvia omilla kännykkäkameraillaan. Tilataideteokseen tutustuminen oli osallistavaa, vuorovaikutteista ja elämyksellistä.

Oppilaiden retki jatkui Riuttalan talonpoikaimuseossa, jossa ovien tarinat täydentyivät talonpoikaisissa rakennuksissa. Oppilaat saivat tutustua elämään ennen vanhaan esineiden ja kertomusten avulla. Savolainen talonpoikaiskulttuuri ja maalaistalon pihapiiri tarjosi oppilaille mahdollisuuden kokea entisajan elämää sisältä päin.

Retki toteutettiin Tervo-seuran ja Tervon yhtenäiskoulun yhteistyönä. Tervo-seura järjestää 3-4 -luokkalaisille kotiseuturetken joka toinen vuosi. Retken kohteena on vaihtoehtoisesti tervolainen kohde tai lähikunnan museo- tai kulttuurikohde. Yhteistyötä tehdään esimerkiksi Vesannon Torpparimuseon, Rautalammin museon ja naapurikuntien koulujen kanssa.

Anna-Maija Korhonen

Tervo-seuran ja Tervon yhtenäiskoulun puolesta

Verkkoaineistot

Useimpien kotiseututyhdistysten toimintaan kuuluu paikallishistorian kerääminen. Aineistoihin kuuluu esimerkiksi esineitä, valokuvia, asiakirjoja, äänitteitä, videoita ja muistitietoa. Usein paikallishistoriasta on tehty julkaisuja, kuten kotiseutu- ja kyläkirjoja sekä historiikkeja. Aineiston vieminen digitaaliseen muotoon helpottaa tiedon jatkojalostamista ja jakamista yleisölle. Samalla aineisto tulee tallennetuksi tuleville sukupolville.

Kotiseutu on täynnä mielenkiintoisia tarinoita, jotka voivat liittyä paikkoihin, rakennuksiin tai ihmisiin. Tarinat koskettavat ja jäävät paremmin mieleen kuin pelkkä faktatieto. Tarinoita kannattaaakin hyödyntää kotiseutukasvatuksessa.

Näin se tehdään

- Tee taustatyö. Kartoita hyödynnettävä tieto ja etsi tarinoita. Mitä yhdistysten omista aineistoista löytyy? Entä tutkimuskirjallisuus ja muut kirjalliset lähteet? Tutki myös arkistojen ja museoiden tarjonta.
- Varmista aineistojen käyttöluva.
- Valitse teemat. Mitä mielenkiintoista paikkakunnaltasi löytyy? Mitkä ovat sen ominaispiirteet? Voit valita alkuun yhden tai muutaman teeman, joita voivat olla tietty ajankohta, henkilö, tapahtuma tai paikka.
- Mieti, kenelle materiaali on suunnattu? Sopiiko aineisto eri-ikäisille?
- Luo kohderyhmälle sopiva sisältökokoalaisuus. Voiko lisätä siihen kuvia, tehtäviä ja linkkejä lisätietoihin?
- Julkaise materiaali ja tiedota siitä.

Tarinoita ja tietoa - Riistavesi-Seuran verkkoaineistot

Riistavesi-seura on perustettu vuonna 1973, jolloin Riistavesi yhdistettiin Kuopion kaupunkiin. Seuran toimintaan kuuluu erilaisien tilaisuuksien järjestäminen, julkaisu- ja kustannustoiminta sekä museotoiminta. Seura omistaa museoidun pihapiiriin, jonka rakennuksia seura ylläpitää ja kunnostaa talkoovoimin. Seuran hallussa on n. 580 museoesinettä, jotka on valokuvattu digitaalisesti.

Riistavedellä ryhdyttiin tekemään verkkoaineistoja koululaisten käyttöön keväällä 2016 kotiseutukasvatshankkeen pilottina. Taus-ta-ajatuksena oli hyödyntää seuran julkaisemia kotiseutukirjoja, digitoituja valokuvia sekä tuoda materiaaleihin tarinallisuutta ja oivaltamisen iloa.

Verkkomateriaalin tarinallisuus päätettiin rakentaa fiktiivisen hahmon kautta luomalla pikkupiika-Liisin tarinat. Liisi on kymmenenvuotias tyttö, joka työskentelee vauraan maatalon piikana 1900-luvun alkupuolella. Liisin tarinoinhin on lisätty todellisia riistavetisiä henkilöitä ja paikkoja.

Tarinoiden kautta avautuu entisajan maalaistalon arki ja elämäntapa. Lisäksi tarinat sivuavat myös laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten lasten asemaa ja sosiaalisia eroja. Tarinaa on havainnollistettu lisäämällä siihen kuvia digitoituista museoesineistä ja

arkistoaineistoista. Näin entisajan esineet, ilmiöt ja tapahtumat avautuvat entistä paremmin.

Tarinoiden lisäksi verkkomateriaaleihin kuuluvat Riistaveden historiallisia tapahtumista kertova aikakone, tietopaketit Riistaveden ammattilaisista, entisajan sisävesiliikenteestä sekä Riistavedeltä kerätyistä loitsuista ja runoista. Riistavesi-Seuran omien aineistojen lisäksi materiaaleissa on hyödynnetty muita arkistolähteitä, kuten Historiallista Sanomalehtikirjastoa ja Suomen Kirjallisuuden Seuran ”Suomen Kansan Vanhat Runot” -tietokantaa.

Aiheita ja teemoja Riistaveden historiasta löytyisi vielä pilvin piimein. Valmistuneet materiaalit ovatkin vasta ensimmäinen askel, ja esimerkiksi Liisin tarinat antavat rajattomat mahdollisuudet menneisyyden ilmiöiden tarkasteluun.

Aineisto löytyy osoitteesta:

<https://sites.google.com/site/riistavesiseura/kotiseutukasvatus>

Liisi ja kadonnut kahvipannu

Keittiöstä kuului kilinää ja kolinaa. Manta-emäntä etsi vimmatusti kahvipannua ja availi kaappeja. Taloon oli tulossa vieraita, joille piti keittää kahvia. Liisi katseli ihmeissään keittiön oviaukossa. Kylläpä emäntä olikin äkäisenä! Kymmenenvuotias Liisi oli talossa pikkupiikana ja auttoi emäntää talon askareissa. Liisin tehtäviin kuuluivat muun muassa tiskaaminen, pikkulasten nukuttaminen ja lehmien hakeminen laitumelta.

”Liisi, menähän hakemaan kermaa maitoaitasta,” tokaisi emäntä. Kahviin tarvittiin kermaa. Liisi lähti kävelemään kohti maitoaittaa. ”Miksiköhän kahvi on niin erityistä juomaa?” Liisi pohdiskeli. Liisi ei oikein itse välittänyt kahvista, vaikka olihan hän toki sitä usein juonutkin. Riika-mummo oli aikoinaan opettanut Liisin juomaan kahvia oikealla tavalla: kahvi kaadettiin lautaselle eli tassille, hampaiden väliin asetettiin sokeripala ja kahvia hörpittiin tassilta sokeripala suussa. Hienot rouvat ja herrat eivät tosin tällä tavoin kahvia juoneet.

Kerma-astia löytyi helposti maitoaitasta, ja Liisi tarttui siihen tomerasti. Taloon oli saatu separaattori viime keväänä ja se olikin helpottanut kerman erottamista maidosta. Kerma oli maidon rasvaisin osa. Separlaattori oli puolestaan laite, joka erotti kerman maidosta. Laitteeseen kaadettiin maito ja sitten veivattiin vivusta.

Liisin tarina jatkuu osoitteessa:

<https://sites.google.com/site/riistavesiseura/kotiseutukasvatus/liisi-ja-kadonnut-kahvipannu>

Hyödyllisiä linkkejä

Elävän perinnön wikiluettelo. <https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/>

Euroopan kulttuuriympäristöpäivät. http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Euroopan_kulttuuriymparistopaivat

Keski-Suomen museon Päivä Eilissä-sivusto. <http://www3.jkl.fi/ks-museo/paivaeilisessa/paja/pajat.html>

Kulttuurin vuosikello. Materiaaleja ja vinkkejä kasvattajalle kulttuurisen kestävyden saavuttamiseksi. <http://www.kulttuurinvuosikello.fi/>

Kulttuuriperintöopetus Opetushallituksen sivuilla. http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/teemat/kulttuuriperintöopetus

Kulttuuriympäristö verkossa. <http://saranat.fi/>

Mennään museoon! <http://www.museoliitto.fi/mennaanmuseoon/>

Museoviikko. <http://www.museoviikko.fi/museoviikko/>

Nurkan takana. Silmät auki ja lähinurkat tutuiksi yhdessä tekemällä. <http://nurkantakana.fi/>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Pulka - Pohjois-Savon muisti. <http://www.pohjois-savonmuisti.fi/>

Talonpoikaiskulttuurisäätiön Kekri-sivusto. <http://kekri.fi/>

“Ihmisen tuleekin aina syvästi juurtua kotiseutuunsa, rakastaa hellimällä sukulaistrakkauksella sen paikan luontoa, jossa hän tuntee joka kiven, joka pensaana ja mättään, johon nuoruuden muistot häntä sitovat ja jossa hän on ystävyydessä kaikkien, yksin hevosten ja koirienkin kanssa. Semmoinen suhde antaa tukea koko hänen elämälleen, se on lähde, josta sitten uhkuu rakkautta avarammallekin, kansaan, isänmaahan.”

-Minna Canth-

”Onneksi olkoon, jos sinun ei tarvitse, pidä, eikä täydy,
vaan sinä saat!”